

*Гусак В.А., аспірант,
Академія муніципального управління,
м.Київ*

РЕФІНАНСУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

В статті досліджено питання забезпечення фінансової стабільності та ліквідності кредитних спілок під час фінансової кризи. Розглянуто необхідність рефінансування кредитних спілок за участю держави. Запропоновано ряд заходів по створенню механізму рефінансування кредитних спілок в умовах фінансової кризи.

В статье исследован вопрос обеспечения финансовой стабильности и ликвидности кредитных союзов во время финансового кризиса. Рассмотрена необходимость рефинансирования кредитных союзов при участии государства. Предложено ряд мер по созданию механизма рефинансирования кредитных союзов в условиях финансового кризиса.

The question of providing financial stability and liquidity to credit unions during the financial crisis was investigated in the article. The possibility of credit unions refunding with the government participation was considered. The number of arrangements to create the mechanism of credit unions refunding in the financial crisis conditions was offered.

Ключові слова: кредитні спілки, фінансова криза, ліквідність, платоспроможність, рефінансування.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах фінансової кризи одним з першочергових завдань для інституціональних суб'єктів фінансового ринку соціального спрямування, зокрема кредитних спілок, стає спроможність підтримки фінансової стабільності для забезпечення ефективного функціонування. В таких умовах актуальним стає пошук та залучення додаткових грошових резервів. Такими резервами можуть бути кошти залучені за допомогою рефінансування кредитних спілок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій останніх років. Науковим дослідженням з питань підвищення ефективності функціонування кредитних спілок та фінансової діяльності кредитних спілок присвячені роботи таких вчених як Гончаренко В.В., Гавриленко О.Ю., Негребецька Л.А., Пожар А.А., Фарат О.В. та ін.

В умовах фінансової кризи в Україні та темпів зниження показників ділової активності, погіршення фінансового стану кредитних спілок та соціально-економічну напруженість у взаємовідносинах з членами кредитних спілок та інші, пов'язані з фінансовою кризою, проблеми функціонування кредитних спілок, які особливо проявилися наприкінці 2008 року та протягом 2009 року, виникає потреба у дослідженні питань підтримки фінансової ліквідності та фінансової стабільності кредитних спілок.

Мета статті. Проаналізувати стан кредитних спілок щодо фінансової стабільності та спроможності вчасно розраховуватися за своїми

фінансовими зобов'язаннями, запропонувати заходи пов'язані з розробленням механізму рефінансування кредитних спілок в умовах фінансової кризи із залученням до цього процесу держави.

Виклад основного матеріалу. Надання фінансових послуг виключно членам кредитних спілок, ставить кредитні спілки в досить значну залежність від залучення коштів населення. Проведення зваженої політики щодо управління ліквідністю є необхідною умовою для ефективного функціонування та розвитку кредитних спілок. Без підтримання достатнього рівня ліквідності кредитні спілки швидко стають неспроможними виконувати свої функції та здійснювати господарську діяльність з надання фінансових послуг членам кредитних спілок. Питання втрати ліквідності для кредитних спілок має бути одним з найголовніших, оскільки втрата довіри з боку вкладників може на досить значний час зупинити діяльність кредитних спілок і викликати соціальне напруження у взаємовідносинах з ними [1].

До початку фінансової кризи 2008 року основні показники діяльності кредитних спілок свідчили про збільшення активів, капіталу та обсягу наданих послуг. В умовах динамічного зростання залучених депозитів та наданих кредитів фінансовий стан кредитних спілок був досить стабільним. Проте в умовах фінансової кризи кредитні спілки опинилися у важкому фінансовому становищі. Відбулося значне зниження рівня кредитування та збільшення простроченої заборгованості [2]. Поряд з цим, в зв'язку з масовим відтоком депозитних вкладів переважна кількість кредитних спілок відчула різку потребу у додаткових фінансових ресурсах для покриття кризи ліквідності. За період 2007-2009 рр. кількість членів кредитних спілок, що мали внески (вклади) на депозитні рахунки зменшилася з 245,3 тис. осіб до 117,0 тис. осіб. Кількість членів кредитних спілок, що мали кредити за аналогічний період також зменшилася та становила 561,5 тис. осіб у 2007 році та 423,6 тис. осіб на кінець 2009 року. В 2009 році скорочення обсягу кредитних операцій становило 65%, залишок виданих кредитів на кінець 2009 року скоротився на 30% в порівнянні з 2008 роком [3].

За 2009 рік внески на депозитні рахунки членів кредитних спілок зменшились на 25% (до 2 959,3 млн.) в порівнянні з даними на початок 2009 року. Щодо показників обсягу кредитів, які були надані членам кредитних спілок за аналогічний період, то вони також продемонстрували істотне зниження – на 30% (до 3 909,1 млн. грн.).

Потрібно відмітити, що на протязі 2009 року кредитні спілки практично не припинили кредитування населення, на відміну від банківських установ. Середньозважена відсоткова ставка за депозитами та кредитами кредитних спілок становила 25% та 36,4% відповідно. Аналогічні показники у банківській системі становили 12,8% та 17,8% відповідно.

Скорочення обсягів кредитування не вплинуло на структуру наданих кредитів за видами за результатами 2009 року. Зберігається стійка тенденція попередніх років щодо попиту на споживчі кредити. Частка таких кредитів складає 39%, або 1 538 млн. грн. від загального обсягу наданих кредитів.

Станом на 31.12.2009 року обсяг депозитних вкладів з терміном погашення до 3-х місяців перевищував обсяг наданих кредитів з терміном погашення до 3-х місяців, відповідно 158,8 млн. грн. та 99,2 млн. грн. [3]. Значна частина довгострокових кредитів в структурі кредитного портфеля, постійне дострокове вилучення депозитів та збільшення частки прострочених кредитів, а також дисбаланс короткострокової кредиторської та дебіторської заборгованості стали основними причинами неспроможності кредитних спілок вчасно розраховуватися за власними зобов'язаннями.

Фінансова криза 2008-2009 років призводить і до скорочення кількості кредитних спілок. Якщо в 2008 році кількість кредитних спілок становила 829 одиниць, то на кінець 2009 року вже 755. Станом на 30.09.2010 р. кількість кредитних спілок становила 679 одиниць, тобто скорочення кількості кредитних спілок набрало масового характеру. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг у щорічному звіті про підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 9 місяців 2010 року зазначає, що “це пояснюється істотним погіршенням фінансового становища кредитних спілок, суттєвим зниженням показників платоспроможності та ліквідності, а систематичне невиконання заходів впливу, що раніше застосовувалися до кредитних спілок, призвело до посилення контролю з боку Держфінпослуг” [4].

В 2006 році Кабінетом Міністрів України була затверджена Концепція розвитку системи кредитної кооперації, в якій серед негативних факторів та тенденцій, що стримують розвиток системи кредитної кооперації зазначалися, зокрема такі: відсутність оперативного надання фінансової підтримки кредитним спілкам у разі різкого погіршення їх фінансового стану та нестійкий фінансовий стан частини кредитних спілок, відсутність дієвого механізму підтримання фінансової стабільності кредитних спілок і гарантування вкладів їх членів, зокрема на засадах саморегулювання [5]. Концепцією пропонувалося, в частині окреслених вище проблем, створення механізму забезпечення ліквідності кредитних спілок, здійснення рефінансування, створення загальнонаціональної системи стабілізації і фінансового оздоровлення кредитних спілок, створення необхідних умов для системи гарантування вкладів членів кредитних спілок. Проте зазначені напрями вдосконалення функціонування системи кредитної кооперації мали лише декларативний характер і досі лишилися не реалізованими.

Відповідно до чинного законодавства України держава не несе відповідальності за зобов'язаннями кредитних спілок. Однак проблеми кредитних спілок потребують вирішення. Власної системи підтримки ліквідності у кредитних спілок не існує. Дієвий механізм для рефінансування кредитних спілок також відсутній. Практика взаємокредитування кредитними спілками в Україні не є достатньо ефективною для вирішення проблем з ліквідністю під час фінансової кризи в зв'язку з невеликими обсягами фінансових ресурсів, що знаходяться в межах системи кредитної кооперації. Доступ до стабілізаційних кредитів в рамках участі кредитних спілок в програмах фінансових фондів національних асоціацій також має певні труднощі пов'язані з нерівномірним географічним представленням таких асоціацій в усіх областях України, що може негативно позначитися на ефективності господарських взаємовідносин. В даному випадку слід погодитися з думкою Терещенко Г.М., що “створення регіональних (обласних) стабілізаційних фондів на основі об'єднаних кредитних спілок може значно спростити доступ спілок до фінансової допомоги, а консолідація обласних фондів на загальнодержавному рівні – сприяти ефективному управлінню їх ліквідності” [6], оскільки світова практика підтримки кредитних спілок, що мають фінансові проблеми здійснюється через об'єднання кредитних спілок вищого рівня. В якості прикладів такої підтримки можна виділити Централі кредитних спілок в Канаді, регіональні кооперативні банки Німеччини, регіональні каси у Франції та інші.

В сучасних українських реаліях держава має підтримати кредитні спілки шляхом рефінансування. Виділення коштів для рефінансування кредитних спілок може відбуватися за допомогою Національного банку України, як кредитора останньої інстанції [7].

Слід зазначити, що комерційні банки проблеми щодо власної ліквідності вирішують завдяки зверненню на міжбанківський кредитний ринок або безпосередньо до центрального банку. Натомість кредитні спілки не мають можливостей щодо залучення фінансових ресурсів поза межами системи кредитної кооперації. В 2009 році державою через Національний банк України витрачено багатомільярдні суми коштів на підтримання комерційних банків, у яких виникли проблеми з ліквідністю та платоспроможністю. Кошти НБУ забезпечили можливість вчасного розрахунку за зобов'язаннями комерційних банків перед вкладниками. Проте можна було спостерігати, що частина даних коштів використовувалася комерційними банками не за призначенням, а для проведення спекулятивних операцій на валютному ринку. Щодо кредитних спілок, то вони, згідно чинного законодавства, не мають права здійснювати фінансових операцій з іноземною валютою. Крім того, більшість кредитних спілок досить невеликі за розмірами кредитного та депозитного портфелів та іншими фінансовими показниками і вирішення проблем з

платоспроможністю та ліквідністю кредитних спілок не потребуватиме значних фінансових ресурсів з боку держави в порівнянні з банківськими установами.

В період з кінця 2008 року та на протязі 2009 року кредитні спілки самостійно вимушені не тільки долати економічні наслідки фінансової кризи, але й докладати суттєвих зусиль для подолання негативної громадської думки щодо сприйняття кредитних спілок як ненадійних фінансових установ. Протягом 2010 року кредитні спілки намагалися повернути довіру вкладників та покращити власну фінансову репутацію. Потрібно відмітити, в 2010 році дії з боку держави щодо стабілізації ситуації на ринку кредитних спілок були практично відсутні. Значна частина кредитних спілок і на даний час потребує забезпечення доступу до механізмів рефінансування з боку держави з метою підтримки їхньої ліквідності та відновлення платоспроможності.

Виділення коштів необхідних для рефінансування кредитних спілок може відбуватися шляхом передбачення відповідної статті видатків в державному бюджеті України на поточний бюджетний рік або ж внесенням змін до нього згідно розробленого проекту підтримки ліквідності кредитних спілок. В розробці даного проекту мають приймати участь Кабінет Міністрів України, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, а також представники об'єднаних кредитних спілок та національних асоціацій. Це має забезпечити врахування інтересів як держави, так і суб'єктів системи кредитної кооперації України. Відповідні ресурси мають бути направлені до всеукраїнських об'єднаних кредитних спілок, які працюють на умовах визначених державою. Кредитні спілки самостійно приймають рішення щодо участі у відповідному проекті, визначають чи потрібне їм рефінансування та в яких межах. Кредитні спілки також обирають до членства якої об'єднаної кредитної спілки їм належати. Такий вибір посилюватиме конкуренцію серед об'єднаних кредитних спілок, що має призвести до покращення якості послуг, що надаються. В свою чергу, об'єднані кредитні спілки надають кошти лише після аналізу сукупності певних факторів, таких як, загальні активи, величина та якість кредитного портфелю, структура пасивів та оцінка сум, що мають забезпечити регулярність виплат по депозитах. Також має враховуватися якість менеджменту кредитної спілки, її репутація на ринку фінансових послуг, кадровий, технологічний потенціал тощо.

Ідеї щодо залучення комерційних банків, зокрема Ощадбанку, до створення системи рефінансування є, на нашу думку, не продуктивними, з точки зору розвитку системи кредитної кооперації в Україні. В даний час вітчизняні банки не мають вагомих конкурентів на фінансово-кредитному ринку України. В такій ситуації кредитні спілки потрапляють в фінансову залежність від прямих конкурентів. Змогу отримати реальну фінансову допомогу від держави через уповноважений банк зможуть лише такі

кредитні спілки, які нададуть високоліквідну заставу для отримання кредиту. Натомість рефінансування через об'єднані кредитні спілки повинно здійснюватися за відсотковими ставками, які були б за своєю вартістю значно нижче ринкових, оскільки дані кошти є державною допомогою. Контроль за наданням таких кредитів слід покласти на Державну комісію з регулювання ринку фінансових послуг України. У випадку обрання будь-якого комерційного банку для здійснення рефінансування, стає очевидним неможливість здійснення контролю за даним процесом Державною комісією з регулювання ринку фінансових послуг України, яка є регулятивним органом для небанківських фінансових установ України.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. В умовах негативного прояву фінансової кризи та впливу її наслідків на систему кредитної кооперації, зокрема погіршення фінансової стабільності та проблем з ліквідністю та платоспроможністю кредитних спілок, держава має активно втручатися в процеси, які відбуваються на ринку кредитних спілок, шляхом створення механізму рефінансування. Участь держави в створенні механізмів щодо покращення платоспроможності та відновлення ліквідності кредитних спілок через об'єднані кредитні спілки матиме позитивні результати для розвитку ринку кредитних спілок та національної кредитної системи в цілому, сприятиме підвищенню довіри до системи кредитної кооперації в Україні.

Використані джерела інформації:

1. Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності. В 2-х кн. Кн.1. / За ред. А.Я.Оленчика.– К.: УІРФР, 2005. – 652 с.
2. Бюлетень кредитних спілок України. – листопад 2008 р. – лютий 2009 р.. – №6-1. – с. 26-32.
3. Підсумки діяльності кредитних установ у 2009 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
4. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 9 місяців 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
5. Концепція розвитку системи кредитної кооперації схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2006 р. № 321-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>
6. Терещенко Г.М. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні // Фінанси України. – 2009. – №5. – С.87–94.
7. Закон України "Про Національний банк України" від 20 травня 1999 р., № 679 – XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
